

Äidinkieli ja kirjallisuus, lukutaidon näkövammaisten korvaava koe 16.3.2021

Näkövammaisten korvaavan kokeen alustavat koekohtaiset sisältökuvaukset 16.3.2021

Alustavat koekohtaiset sisältökuvaukset on tarkoitettu ensisijaisesti tueksi alustavaa arvostelua varten. Suuntaa-antavia koekohtaisia kuvauksia käytetään apuna vain arvioitaessa vastausten sisältöaineksia. Muut huomioon otettavat piirteet on esitetty kriteeritaulukossa, joka on Ylioppilastutkintolautakunnan antamissa äidinkielen koetta koskeissa määräyksissä.

https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/sivuston_tiedostot/Ohjeet/Koekohtaiset/aidinkieli_ja_kirjallisuus_maaraykset.pdf?v=040320

Alustavat koekohtaiset sisältökuvaukset eivät välttämättä kuvaa kaikkia tehtävässä hyväksytyjä sisältöjä. Vastauksessa voi olla muitakin kuin kuvauksessa mainittuja sisältöjä, eikä erinomaisessakaan suorituksessa tarvitse olla kaikkia esille nostettuja havaintoja ja päätelmiä. Arviointi perustuu kriteereissä kuvattuun kokonaisuuteen.

Alustavat koekohtaiset sisältökuvaukset eivät ole osa Ylioppilastutkintolautakunnan yleisissä määräyksissä ja ohjeissa tarkoitettua tietoa siitä, miten arvosteluperusteita on sovellettu yksittäisen kokelaan koesuoritukseen. Alustavat koekohtaiset sisältökuvaukset eivät sido Ylioppilastutkintolautakuntaa lopullisen arvostelun perusteiden laadinnassa.

Osa 1: Asia- ja mediatekstit

1. Uhkakuva journalistisessa tekstissä (30 p.)

Aineistona on laaja sanomalehtiartikkeli *Tartuntariski saattaa kasvaa*, jossa aiheena olevaa ilmiötä eli vaarallisten hyttysten leviämistä Eurooppaan tarkastellaan tietojen pohjalta ja eri näkökulmista. Tehtävänannon mukaisessa vastauksessa osoitetaan, millaisesta uhasta on kyse ja kiinnitetään huomiota sekä juttukokonaisuuteen että sen osiin ja yksityiskohtiin.

Arviointi kohdistuu erityisesti kokelaan taitoon löytää tekstistä erilaisia tapoja, joilla uhkakuva toisaalta rakennetaan ja toisaalta osoitetaan, ettei se välttämättä toteudu. Havaintoja tehdään verbaalisista keinoista, sisällöllisistä valinnoista ja argumentaatiosta. Kriittistä ja kulttuurista lukutaitoa osoittaa muun muassa käsitys sanomalehtiartikkelista tekstilajina ja sen kirjoittamista ohjaavista journalistisista käytänteistä. Niitä ovat esimerkiksi kohderyhmän ottaminen huomioon ja lukijan koukuttaminen uhkan vakavuutta todistelevilla tiedoilla ja argumentaatiolla. Toisaalta tilanteesta syntyvää yksioikoista kuvaa lievennetään eri keinoin ja artikkeliin tuodaan tekstilajille tyypillistä objektiivisuutta.

UHKAKUVAA SYNNYTTÄVIÄ KEINOJA

Sisällölliset valinnat ja argumentaatio

Tartuntariskin kasvamista tarkastellaan Suomen ja muun Euroopan näkökulmasta. Se ja Suomeen liittyvät sisällöt tekevät uhkakuva kohderyhmälle eli *Helsingin Sanomien* lukijoille läheiseksi. Tutkijoiden yksimieliset näkemykset korostavat tautien leviämisen todennäköisyyttä, jonka puolesta artikkelissa myös argumentoidaan. Argumentaatio pohjautuu taustaoletukseen, että lukijat tietävät esimerkiksi kaupungistumisen ja ilmastonmuutoksen etenevän ja ymmärtävät esille nostettujen tautien vaarallisuuden. Teesiksi voidaan määritellä esimerkiksi ”Hyttysten levittämien tautien tartuntariski voi kasvaa Euroopassa”. Perusteluja ovat muun muassa seuraavat:

- Ilmaston lämpeneminen ja kaupungistuminen luovat hyttysten leviämiselle suotuisat olosuhteet.
- Taudit leviävät Eurooppaan turistien ja kansainvälisen kaupan mukana.

Argumentaatiota tuetaan esimerkiksi

- referoimalla tutkimuksia ja mainitsemalla lukuja ja muita faktoja
- vetoamalla auktoriteetteihin lukuisien tutkijoiden, terveysalan järjestöjen ja tieteellisten julkaisujen nimien avulla.

Kielen keinot

Tilanteen pelottavuutta korostavat myös sananvalinnat, esimerkiksi

- pelkoon ja vaaraan liittyvä sanasto (*Euroopassa pelätään, taudit piinaavat, riski, 50 ihmistä kuoli*)
- tautisanasto (*epidemia, chikungunya, denguevirus, malaria, Länsi-Niilin virus, zikavirus*)
- määrien ja laajuuden korostaminen (*3565 hyttyslajia, 20:ssa Euroopan maassa, puolet maailman väestöstä voisi saada tartunnan*)
- asiantuntijoiden vakavaa suhtautumista korostavat sananvalinnat (*tutkijat varoittavat, tohtori Raman Velayudhan painottaa*)
- hyttysten pelottavuutta korostavat sanat (*imee verta, maailman vaarallisin eläin, hyttysten levittämät taudit tappavat vuosittain jopa miljoonia ihmisiä*).

LIEVENTÄMISEN KEINOJA

Artikkelissa luotu uhkakuva on vain ennuste, ja sanomalehtiartikkelin konventioihin ja journalistisiin käytänteisiin kuuluu esitettyjen näkemysten ja tietojen varmuusasteen osoittaminen. Siksi käyttöön on otettu esimerkiksi seuraavat keinot, joilla ennustetta pehmennetään:

- vastakkaisen tiedon tarjoaminen (*Toki kosteat ja lämpimät olosuhteet edistävät hyttysten lisääntymistä, *mutta* ilmastoidut kodit sekä peitettyt ja suljetut ikkunat suojaavat ihmisiä tartunnoilta.*)
- tiedon esittäminen epävarmana verbivalinnoilla ja verbinmuodoilla (*sen *epäillään* leviävän; Tartuntariski *saattaa* kasvaa; ilmastonmuutos *voi* vaikuttaa; Euroopan *pitäisi* varautua*)
- lohduttavat tiedot (*nosto Suomesta malaria hävisi vuonna 1954; Malarian leviämisestä Euroopassa tutkijat ovat vähemmän huolissaan; ihmisellä on keinoja, joilla taistella hyttysiä vastaan, esimerkiksi desinfiointi ja varhaisen varoituksen järjestelmä*)
- suomalaisiin kohdistuvan uhan lieventäminen (*keltakuumehyttynen voi tulevaisuudessa sopeutua Suomenkin oloihin. Tautien leviäminen olisi kuitenkin hyvin epätodennäköistä; Vaikka tiikerihyttynen pystyy selviytymään myös kylmemmissä paikoissa – se ei tarkoita, että hyttynen pystyisi aiheuttamaan laajaa tautien puhkeamista.*).

2. Kuulijoihin vetoaminen poliitikkojen puheenvuoroissa (30 p.)

Aineistona on kaksi puheenvuoroa eduskunnan täysistunnon lähetekeskustelusta, joka käsitteli avohakkuiden kieltä koskevaa kansalaisaloitetta. Kielto koski valtion metsiä. Tehtävässä pyydetään vertailemaan puhujien käyttämiä keinoja, joilla he vetoavat kuulijoihinsa. Vertailun voi tehdä joko keinoittain tai erittelemällä keinoja puheenvuoroittain ja kokoamalla päätelmiä esimerkiksi vastauksen lopuksi.

Arviointi kohdistuu erityisesti kokelaan taitoon huomata, mikä on kansanedustajan kanta kansalaisaloitteeseen, millaiselle kohderyhmälle hän puheensa suuntaa ja miten hän valitsee perustelunsa ja muut vetoamiskeinonsa kohderyhmän mukaisesti. Kielellisten keinojen lisäksi vastauksessa voidaan vertailla myös puheenvuorojen rakenteita kuulijoihin vetoamisen näkökulmasta. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota siihen, miten kokelas tunnistaa ja osaa ryhmitellä keinoja ja pystyy löytämään keskeiset puheenvuorojen erot ja yhtäläisyydet. Kriittistä lukutaitoa osoittaa esimerkiksi keinojen yhdistäminen kohderyhmien oletettuihin arvoihin. Kulttuurinen lukutaito tulee ilmi muun muassa siinä, että vastaaja ottaa huomioon keskustelun kontekstin eduskunnassa käytävänä keskusteluna ja osoittaa ymmärtävänsä, että puolueilla on erilaisia tavoitteita ja arvoja, jotka liittyvät laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Kulttuurista lukutaitoa osoittaa myös se, että vastaaja ymmärtää lähetekeskustelun luonteen tilanteeksi, jossa kuulijoita ja kohderyhmiä voi olla monenlaisia. Kansanedustajat voivat kohdentaa puheensa paitsi paikalla oleville kansanedustajille myös esimerkiksi kansalaisaloitteen tekijöille ja muille kansalaisille, sidosryhmille ja median edustajille.

Mai Kivelän puheenvuoron keinoja

Kansanedustaja Mai Kivelä vastustaa avohakkuita ja kannattaa kansalaisaloitetta. Hän kohdistaa puheenvuoronsa erityisesti niille kuulijoille, joille Suomen luonnon monimuotoisuus, luonnonsuojelu ja metsien virkistyskäyttö ovat tärkeitä asioita. Hän asettaa avohakkuut ja metsien jatkuvan kasvatuksen vastakkain. Puheenvuorossaan Kivelä esimerkiksi

- rakentaa yhteyttä kuulijoihin me-puheella (*metsät ovat meille todella tärkeitä; nyt me olemme saaneet tänne eduskunnan käsittelyyn kansalaisaloitteen*)
- vetoaa kuulijoiden haluun kantaa vastuuta (*edellä mainituista syistä on tärkeää, että metsiämme hoidetaan hyvin ja viisaasti; on tärkeää, että tätä kansallisuusomaisuutta käytetään kestävästi*)
- tukeutuu argumentaatioonsa

- O jatkuvan kasvatuksen etuihin (metsä uudistuu luontaisesti, turvaa monimuotoisuutta, edistää virkistyskäyttöä, torjuu ilmastonmuutosta)
 - O Luonnonvarakeskuksen tutkimustuloksiin ja hallituksen auktoriteettiin (*hallitus on sitoutunut, on linjannut*)
 - O omiin kokemuksiinsa (*Myös minä olen kokenut sen, kuinka lapsuuden mökkimaisemani tuttu metsä onkin yhtäkkiä muuttunut avohakkuuaukeaksi.*)
 - O yleiseen mielipiteeseen (*suomalaiset laajasti eivät kannata avohakkuuta, ihmiset eivät ole tyytyväisiä nykyiseen metsien hoitoon*)
 - O suomalaisille tärkeisiin arvoihin (*metsät ovat meille elinehto, henkireikä ja myös ylpeyden aihe; valtion metsät ovat meidän kaikkien yhteistä omaisuutta*)
- pyrkii herättämään kuulijoiden tunteita sananvalinnoilla (**koti* valtavalle määrälle lajeja, Suomen *uhanalaisista* lajeista suurin osa asuukin metsissä*)
 - korostaa ajatuksiaan merkitystä vahvistavilla sanoilla **todella* tärkeitä, *valtava* merkitys*)
 - korostaa omaa asiantuntemustaan (*Sain itse hallitusneuvotteluissa istua siinä pöydässä, jossa sovittiin useista metsien käyttöön liittyvistä toimenpiteistä.*)
 - ottaa myös talouden etuja ensisijaisina pitävät kuulijat huomioon (*avohakkuista luopuminen ei tietenkään tarkoita metsätalouden lopettamista; jatkuva kasvatusta tukee metsäteollisuuden jalostusasteen nostamista*).

Puheenvuoron rakenteesta voi nostaa esiin esimerkiksi sen, että Kivelä aloittaa puheenvuoronsa vetoamalla kuulijoiden tunteisiin ja kiitämällä kansalaisaloitteen laatijoita. Hän kuvailee jatkuvan kasvatuksen etuja, vetoaa hallituksen linjauksiin ja päättää puheenvuoronsa kuvaamalla omia kokemuksiaan ja vetoamalla kuulijoiden tunteisiin.

Piritta Rantasen puheenvuoron keinoja

Kansanedustaja Piritta Rantanen ei tue kansalaisaloitetta vaan pitää nykyistä metsälakia hyvänä. Hän kohdistaa puheensa niille kuulijoille, joille taloudelliset arvot, metsäteollisuus ja Suomen kilpailukyky ovat tärkeitä. Hän ei kiellä luontoarvoja eikä jatkuvan kasvatuksen hyötyjä, mutta tarkastelee avohakkuuta ja jatkuvaa kasvatusta vaihtoehtoina, valinnan mahdollisuuksina. Puheenvuorossaan Rantanen esimerkiksi

- rakentaa yhteyttä kuulijoihin me-puheella (*saamme tänään käsiteltäväksi aloitteen*)
- vetoaa kuulijoiden vastuuntuntoon (toistaa ilmaisua *meidän on oltava huolissamme*) ja haluan auttaa (*metsät voivat luoda miljoonia kestäviä ja sosiaalista asemaa parantavia työpaikkoja ympäri maailmaa*)

- korostaa, että päätöksenteon on perustuttava tietoon, ei tunteeseen. Siksi puheenvuorossa on runsaasti järkiperusteluja, jotka vetoavat muun muassa
 - syy-seuraussuhteisiin (*Vain kasvavat metsät sitovat ilmakehästä hiilidioksidia. Hiilen kerryttäminen metsiin onnistuu vain hoitamalla metsiä, ja hyvässä metsätaloudessa tulisi sallia sekä avohakkuut että jatkuva kasvatus*)
 - faktatietoihin (*meidän metsämme kasvavat enemmän kuin niitä käytetään; vuosittainen päätehakkuu ja uudistamisala on yhden prosentin metsäpinta-alastamme, 13 prosenttia metsistämme on täysin suojeltu tai rajoitetussa käytössä, puolet koko EU:n alueella suojelluista metsistä sijaitsee Suomessa*)
 - alan asiantuntijoihin ja toimijoihin (*Tiedän, että metsäsektorin toimijat ottavat vakavasti huomioon luonnon monimuotoisuuden ja ilmastoon liittyvät kysymykset ja ovat aidosti olleet mukana tässä työssä jo vuosia.*)
- vetoaa arvoihin (*päätös aiheuttaisi suurta alueellista epäoikeudenmukaisuutta ja avohakkuukiellolla olisi merkittäviä paikallisia vaikutuksia*) ja kuulijoiden tunteisiin (*ylpeänä voimme myös kertoa, että 90 prosenttia talousmetsistämme on sertifioitu*)
- siirtää huomiota pois metsistä (*ilmastonmuutoksen torjumiseksi pitäisi lisätä kuluttajien tietoisuutta*) ja Suomesta EU:n tilanteeseen (*metsäkato jatkuu maailmalla erittäin huolestuttavaa vauhtia*).

Puheenvuoron rakenteesta voi nostaa esiin esimerkiksi sen, että Rantanen aloittaa puhuttelemalla paitsi puhemiestä, myös muita kuulijoita. Puheenvuoron alussa ja lopussa hän kohdentaa puhettaan me-muotoa käyttämällä erityisesti päättäjille. Hän esittelee metsän kasvatuksen vaihtoehtoja ja korostaa metsäomistajien valinnanvapautta. Puheenvuoronsa lopuksi hän korostaa päättäjien vastuuta ja tietoon perustuvan päätöksenteon merkitystä.

Vertailun näkökulmia

- Molemmat puhujat ottavat kuulijansa huomioon keinovalinnoissaan, mutta heidän ensisijaiset kohderyhmänsä ovat ajattelutavoiltaan ja arvoiltaan erilaiset. Molemmat ottavat kuitenkin huomioon myös laajemman kohderyhmän tekemällä myönnytyksiä.
- Puheenvuorot pohjautuvat erilaisiin arvoihin: Molemmat puhuvat luontoarvoista, mutta toisin kuin Rantanen Kivelä panee luontoarvot taloudellisten arvojen edelle. Vasemmistoliittolaiseen puoluetustalleen sopivasti Kivelä korostaa valtion metsien olevan yhteistä omaisuutta, joka tuottaa kaikille hyvinvointia. Esille nousee muitakin arvoja, ja keskustelu avohakkuista onkin eduskunnassa yleinen arvokeskustelu.

- Molemmat vetoavat asiantuntijoihin, arvoihin ja me-henkeen.
- Puhujien näkökulmat eroavat: Kivelä käsittelee asiaa enemmän yksittäisen ihmisen ja Suomen näkökulmasta. Rantanen puolestaan käsittelee kansalaisaloitetta ja metsienhoitoa yhteiskunnan näkökulmasta ja osana kansainvälistä toimintaa.
- Puheenvuorot liittyvät kuulijoille tärkeisiin yhteiskunnallisiin aiheisiin, esimerkiksi ilmastonmuutokseen, luonnonsuojelun lähtökohtiin ja metsänomistajan oikeuteen päättää metsiensä hoidosta.

Osa 2: Kaunokirjalliset ja muut fiktiiviset tekstit

3. Sketsin rakenne ja huumori (12 p. + 18 p.)

Kaksiosaisen tehtävän aineistona on näyttelijöiden Kari Ketosen ja Ville Myllyrinteen käsikirjoittama sketsi *Ei mene jakeluun*, jonka rakennetta ja huumorin keinoja tehtävässä pyydetään erittelemään ja analysoimaan. Arviointi kohdistuu erityisesti kokelaan taitoon jäsentää alun perin televisiota varten kirjoitetun humoristisen sketsin etenemistä. Havaintoja tehdään kerronnasta, hahmoista ja niiden toiminnasta sekä repliikeistä ja parenteseista.

3.1 (12 p.)

Sketsin rakenne koostuu pääosin kahden hahmon, Teron ja Saaran, dialogista. Tapahtumien taustoja, hahmojen reaktioita ja miljöötä avataan parenteseissa. Rakenteessa toistuu tilanne, jossa Tero osoittaa, että ei ole ymmärtänyt ja hyväksynyt avioeroa Saaran kanssa eikä mitään eroon liittyneitä elämänmuutoksia (asunnon menetystä, Saaran uutta aviomiestä, Saaran tulevaa lasta uuden miehen kanssa ja työkyvyn ja työpaikan menettämistä).

Sketsin rakennetta voi jäsentää esimerkiksi draamaa tai toistorakennetta erittelemällä. Kulttuurista lukutaitoa osoittaa havainto siitä, että sketsi rakentuu muiden draamojen tavoin konfliktin ja sen ratkaisuyritysten varaan. Kriittistä lukutaitoa osoittaa kuitenkin oivallus, että sketsin rakenne ei istu suoraan perinteisen draaman malliin, koska se on komedia ja pikemminkin toistaa yllättäviä käänteitä kuin rakentaa selkeän huippukohdan. Loppu jää avoimeksi.

Sketsin rakenteesta on mahdollista eritellä esimerkiksi alla kuvattuja osia.

Alkutilanne

- Tero saapuu asuntoon kuin omaan kotiinsa, vaikka hänellä ei ole avainta.
- Saara ei ole innostunut.

Ensimmäinen näytös

- Jappe tulee mukaan kuvaan.
- Käy ilmi että Saara ja Jappe ovat naimisissa ja odottavat lasta, mutta Tero ei tunnusta asiaa vaan kuvittelee edelleen olevansa Saaran kanssa ja tulevan lapsen isä.

Toinen näytös

- Tero kuvittelee menestyvänsä työelämässä, mutta käy ilmi, että hän on sairaseläkkeellä.

Kolmas näytös

- Käännös/ratkaisu: Saara huijaa Teroa muka töistä tulevalta soitolta.
- Tero menee lankaan ja poistuu.

Lopetus

- Saara ja Jappe luulevat Teron poistuneen ja virittelevät intiimiä kanssakäymistä.
- Tero ei olekaan lähtenyt vaan tuijottaa vieressä.
- Tero oivaltaa, ettei asu enää asunnossa, mutta ei kuitenkaan hyväksy tilannetta.
- Loppu jää avoimeksi: tilanne jatkuu.

Rakennetta voi myös jäsentää vaikkapa erittelemällä Teron käyttäytymisessä toistuvaa kaavaa. Tero ei ymmärrä

- että ei asu enää asunnossa
- että ei ole enää Saaran kanssa naimisissa
- että Saaralla on uusi aviomies (Jappe)
- että on suutuspäissään satuttanut Jappea tahallaan sählyharrastuksessa
- että tuleva lapsi ei ole hänen
- että hän ei ole enää töissä vaan sairaseläkkeellä
- että häntä ei kaivata töissä eikä entisessä kodissa.

Lopussa vihjataan, että Tero sittenkin ymmärtäisi tilanteen, mutta palataan aiemmin toistettuun rakenteeseen ja tilanne jää ennalleen.

3.2 (18 p.)

Huumori perustuu Teron toistuvaan kyvyttömyyteen tunnustaa elämänsä muutoksia, kuten avioeroa, yhteisen asunnon menettämistä ja työkyvyttömyyttä. Kulttuurista lukutaitoa voi osoittaa esimerkiksi pohtimalla sketsin aihevalintaa ja huumorin painotuksia suomalaisen kulttuurin ja huumorin kontekstissa. Muun muassa havainto siitä, että sketsin huumori kumpuaa varsin vakavasta, jopa traagisesta aiheesta, on mahdollista sitoa stereotyyppisen suomalaisen melankolian tarkasteluun. Vakavan tekeminen yllättävällä tavalla naurunalaiseksi on sketsin keskeinen huumorin keino. Muita huumorin keinoja sketsissä ovat esimerkiksi alla mainitut.

Rakenne ja muoto

- Sketsi on alun perin kirjoitettu televisioon, joten repliikeillä ja dialogilla on suuri merkitys huumorin keinoina.
- Parenteesit avaavat ja selittävät tilanteen humoristisuutta.
- Sketsissä on toistorakenne: Tero toistaa yllättävää ja typerää käyttäytymistään muiden hahmojen jatkuvista vastalauseista huolimatta.

Yllätykset ja ristiriidat

- Teron tilanteeseen sopimaton ja yllätyksellinen käyttäytyminen.
- Tero ei tunnusta tilannettaan ja käyttäytyy kuin olisi edelleen Saaran kanssa naimisissa ja työelämässä.

Henkilöhahmot

- Tero on eräänlainen ”surullisen hahmon ritari”, joka on tuttu henkilöhahmo länsimaisessa ja suomalaisessa taiteessa ja populaarikulttuurissa, myös komedioissa.
- Tero suhtautuu yleensä vihaa, raivoa tai masennusta aiheuttaviin asioihin kuin niitä ei olisi.
- Tero ei sketsissä tiedosta toimintansa hölmöyttä, mikä osaltaan on koomista.

Kieli

- *Ei mene jakeluun* -sketsissä on jonkin verran kielellä leikittelyä (esim. Tero ”puputtelee” Saaraa ja takertuu rakas-sanaan, kun Saara yrittää saada häntä lempeästi ymmärtämään tilanteen).
- Sketsin huumori ei kuitenkaan perustu pääosin kielellisiin vitseihin vaan Teron uppiniskaiseen ja typerään käyttäytymiseen.

Absurdus

- Sketsin tilanne on absurdi: miten kukaan voi olla ymmärtämättä niin keskeisiä asioita elämässään kuin avioero tai työstä poisjääminen?

4. Romaanikatkelman henkilöhahmot (12 p. + 18 p.)

Kaksiosaisen tehtävän aineistona on romaanikatkelma, jonka henkilöhahmoina ovat nuori, aiemmin lammaspaimenena työskennellyt poika sekä hänen nykyinen työnantajansa, vanha kristallikauppias. Katkelmassa poika ja kauppias keskustelevat muun muassa kaupan uudistamisesta myynnin edistämiseksi sekä unelmista ja niiden tavoittelemisesta. Arviointi kohdistuu kokelaan kykyyn tehdä havaintoja ja suhteuttaa niitä kontekstiinsa ja siitä tekstissä annettuihin vihjeisiin (esimerkiksi kauppiaan islaminusko, poikaan viittaaminen sanalla *espanjalainen*, aavikko, kamelit, pyramidit, lampaiden paimentaminen, *katu oli ollut Tangerin suosituimpia ostospaikkoja*). Havaintoja on tarkoitus tehdä niistä keinoista, joilla tekstissä rakennetaan kuvaa henkilöhahmoista ja heidän keskinäisistä suhteistaan, arvomaailmastaan ja maailmankuvastaan. Katkelmassa mainitaan muun muassa *aarre* ja *kuningas*, jotka ovat koko teoksen kulun kannalta merkittäviä tekijöitä mutta joiden merkitys ei käy katkelmasta ilmi. Niiden tuntemista ei edellytetä, eikä tehtävän arvioinnissa oteta huomioon sitä, osoittaako vastaus koko teoksen tuntemusta.

4.1 (12 p.)

Tekstissä on monenlaisia suoria ja epäsuoria vihjeitä henkilöhahmojen keskinäisistä suhteista. Jo heihin viittaavat sanat *poika* ja *(kristalli)kauppias* kuvaavat heidän välistään epätasa-arvoista asetelmaa. Kriittistä lukutaitoa osoittaa sen havaitseminen, millaisia asenteita henkilöhahmoilla on toisiaan kohtaan, sekä havaintojen perusteleva esimerkiksi valta-asemalla, iällä tms. Kriittistä ja kulttuurista lukutaitoa osoittaa suhtautumisen tarkastelu erilaisten taustatekijöiden kuten erilaisen maailmankuvan ja maailmankatsomuksen, iän ja elämäkokemuksen valossa sekä havaintojen suhteuttaminen tekstilajiin.

Henkilöhahmojen keskinäistä suhdetta kuvastavia seikkoja tekstissä ovat esimerkiksi seuraavat:

Asema

- Teksti esittää pojan ja kauppiaan epäsymmetrisessä suhteessa toisiinsa. Kauppias on pojan työnantaja, poika on kauppiaan työntekijä. Kauppias nalkuttaa pojalle mutta kohtelee tätä oikeudenmukaisesti.
- Poika suhtautuu kauppiaan komenteluun kärsivällisesti.
- Kauppias ymmärtää, että myynti on lisääntynyt pojan tultua hänen palvelukseensa. Silti hän tuntee maksavansa tälle liikaa.

Tausta

- Kauppias edustaa kokemusta, poika pohtii mahdollisuuksia tehdä asioita toisin. Tämä johtaa erilaisiin näkemyksiin.
- Kauppias on *hurskas mies joka yritti kiivaasta luonteestaan huolimatta elää islamin oppien mukaan*. Pojan uskonnollisuuteen ei tekstissä viitata. Hahmojen suhtautuminen toistensa erilaisiin katsomuksiin esitetään tekstissä ymmärtävän neutraalina.

Ikä

- Nuoruudestaan huolimatta poika näyttäytyy kauppiasta ymmärtäväisempänä, viisaampanakin. Hän esimerkiksi käsittää, että joskus on parempi olla hiljaa kuin sanoa ajatuksensa ääneen. Hän myös näkee keinoja kehittää kaupankäyntiä tuottoisammaksi.
- Pojan erilainen suhde unelmiinsa saa kauppiaan näkemään oman heikkoutensa suhteessa pyhiinvaellusveloitteeseen.
- Kauppias kehottaa poikaa tyytymään osaansa, poika kauppiasta tarttumaan tilaisuuksiin.

Mukautuvuus

- Kauppias pitää ensin kiinni omasta suhtautumisestaan tulevaisuuteen ja tottumuksensa mukaisista myyntitavoista. Lopuksi hän kuitenkin antaa pojan toteuttaa uudistusideansa, koska ymmärtää, että hänen ja pojan, nuoren ja vanhan ihmisen, unelmat ovat keskenään erilaisia ja että he tavoittelevat niitä eri tavoin. Hän haluaa antaa pojalle mahdollisuuden toimia oman luontonsa mukaisesti. Hän (kenties) myös arvelee, että pojan ajatus voisi toimia ja olla hänellekin hyödyksi.

4.2 (18 p.)

Poika ja kauppias ovat eri-ikäisiä ja maailmankatsomukseltaan erilaisia. Heidän suhtautumisensa tulevaisuuteen, muutokseen ja unelmiin poikkeavat myös toisistaan merkittävästi. Tekstistä käy ilmi, että kauppias on maailmankatsomukseltaan muslimi, poika ei. Arvomaailma ja maailmankuva näkyvät tekstissä osin suoraan ilmaistuina, osin epäsuorasti esimerkiksi hahmojen ikään ja elämänvaiheeseen suhteutettuina.

Kulttuurista, tekstilajin mukaista lukutaitoa osoittaa sen havaitseminen, että katsomuksellisilla seikoilla rakennetaan henkilöhahmojen syvyyttä ja uskottavuutta sekä toisaalta luodaan tekstiin jännitteitä.

Unelmat ja tulevaisuus

- Poika on nuori ja hänellä on suurelta osin elämä vielä edessään. Hänelle unelmat ja tulevaisuus edustavat asioita, joita hän haluaa ja myös aikoo tehdä. Hän haluaa toteuttaa unelmansa.
- Kauppiaan unelmana on pyhiinvaellusmatka Mekkaan. Unelma antaa hänelle voimaa katsoa tulevaisuuteen, mutta hän ei halua toteuttaa sitä, koska pelkää, ettei hänellä sitten olisi enää unelmia. Hän myös pelkää, ettei pyhiinvaellusmatka vastaisi hänen odotuksiaan ja hän joutuisi pettymään.
- Unelmien taustalla ovat erilaiset syyt: kauppiaan ajatus pyhiinvaellusmatkasta perustuu hänen uskontonsa ja sen profeetan opetuksiin, pojan unelmien taustalla taas on hänen uninäkynsä ja uteliaan nuoren ihmisen halu nähdä maailmaa.
- Katkelman lopussa kauppiaan maailmankuva avartuu hänen käsittäessään, että eri ihmiset suhtautuvat unelmiinsa eri tavoin ja että unelmilla voi olla erilainen vaikutus heidän elämänsä kuluun.

Uskonnollisuus

- Kauppias on uskonnollinen (muslimi) joskaan ei ilmeisesti erityisen voimakkaasti uskonnolle omistautunut (tosin *hänen silmänsä täytyivät kyynelistä hänen puhuessaan profeetasta*). Pojan uskonnollisuutta teksti ei mainitse. Hahmojen suhtautuminen toistensa erilaisiin katsomuksiin esitetään tekstissä ymmärtävän neutraalina.

Suhde rahaan ja kaupankäyntiin

- Pojalla on tavoitteita, ja hänelle kaupankäynti ja rahan ansaitseminen on ensi sijassa keino tavoitella tavoitteitaan ja unelmiaan.
- Kauppiaalle kaupankäynti on ennemminkin toimeentulon lähde, jonka ei ole tarkoituskaan johtaa muuhun.

Konservatiivisuus ja uudistusmielisyys

- Poika on nuori ja dynaaminen, haluaa uudistaa toimintatapoja tehokkaammiksi päästäkseen parempaan tulokseen ja sitä kautta nopeammin omiin tavoitteisiinsa.
- Kauppias on vanha ja kokenut ja haluaa pitää kiinni totunnaisista tavoistaan, koska tietää tulevaisuutensa niillä toimeen.
- Poika näkee mahdollisuuksia, kauppias uhkia ja ongelmia.

Elämänvaihe ja elämäkokemus

- On tavallista (joskaan ei yksioikoista), että nuorena ihminen suhtautuu elämään idealistisemmin ja uskoo vahvemmin unelmiensa toteutumiseen kuin vanhempana. Tämä ero näkyy myös pojan ja kauppiaan suhtautumisessa, erityisesti siinä, miten kauppias suhtautuu omaan unelmaansa pyhiinvaellusmatkasta Mekkaan.